

עת התבונן

ז. נחומי

לים למפעלנו, מבית ומחוץ. רבים קמו עליו: זרמי ההתנכרות וההתבוללות בעם שבגולה — הדתי, הרכושני והפועלי; הציונות „האזרחית“ והשקפותיה על דרכי העבודה והבנין ועל מקומו של הפועל העברי בציונות ובארץ; הסתערות הקצף של הראויזוניזם בציונות על גלגוליו השונים מהסתדרות העובדים הלאומית ועד לארגוני הפורשים בימי מלחמת הישוב בספר הלבן; השכבה המכונה „אזרחית“ שבישוב, אשר קיצצה לאחת באפשרויות העליה וקליטתה, וביקשה לחבל גם בארגונו של הפועל העברי. וגם בארגונו הדימוקרטי של הישוב יד אחת עם נציגי השלטון הקולוניאלי; ומגמות הסלניות בתוך תנועת הפועלים עצמה, מהן גלויות ומהן עטויות מלל ציוני-סוציאליסטי עקר. בכל המערכות הללו עמדה מפלגת פועלי ארץ ישראל ומכולן יצאה ונצחונה בידה. השלב הראשון במפעל ההיסטורי נחתם בשחרור מדיני בהסתדרות העובדים הכללית בת מאות אלפים, במשק פועלים עצמי כביר, כשיותר ממחצית מנינו של הישוב ורוב בנינו שרויים בתחום השפעתה המשקית והרוחנית של תנועת פועלים.

ב

ואולם בעיצומה של מלאכת הבנין, בתקופה הרתיגורל בחיי הישוב והעם, כשהעניים נשואות לאיחוד השלישי באופק תנועת הפועלים בארץ, כבר ארב למפלגת פועלי ארץ ישראל כשלונה הגדול מבית. נפל דבר, אשר עוד מעט קט והפך את הקערה על פיה ושם לאל מאמצי דורות, וצר להודות, שעל אף חומרת התופעה ואימתה, לא הניע הדבר את המפלגה לחשבון-נפש עמוק. משום מה עבר החזיון הזה בחיינו בלי שיטביע חותמו הראוי בספרותנו הפובליציסטית והריחו עומד, עד היום, לוטה ערפל ואפוף תעלומה. אין זה סימן טוב למידת רגישותה הציבורית של המפלגה ולעולמה הרוחני, שלא ניתנה עדיין התשובה הקולקטיבית על השאלה הגדולה בשל מה ועל מה בא לנו הדבר הזה. הן לא פנים חדשות עמנו היו חברינו מסיעה ב' ולא מתמול שלשום הכרנום. רובם מבני הגזע החלוצי וממגיני היסודות במפלגה ונושאי יעודה. אין טעם לבנות תליתלים על ההנחה כי מקור התופעה נעוץ ברקע האישי. ודאי רב ערכם של „גורמים

עם שחרורנו המדיני תם פרק רב חוד ומורא בתולדות תחיתנו הלאומית, ראשיתו צנורה ומצערה, בשלהי המאה התשע-עשרה וסיומו עם מלחמת הישוב להירות וקוממיות, זו גולת-הכור תרת למפעל-אדירים המשתרע על פני מאת השנים האחרונים בחיי עמנו. מפלגת פועלי ארץ ישראל זכאית בלב שלם להתברך בחלקה במפעל-אדירים זה: בנצחון דרכה המדינית, ההתישבותית והמעמדית בעם היושב בציון המשוחררת וברתבי התנועה הציונית. אולם ההישג המדיני אינו — ולא היה לנו מעולם — מטרה לעצמו. בפתח תקופה כבדת אחריות הייבת מפלגת פועלי ארץ ישראל לבדוק עצמה יפהיפה אם מוכנה היא לשלב השני של יעודה ההיסטורי, כמפלגה האחר-ראית לשלום המדינה ולבנינה הבלתי מופרע של חברת העובדים החפשית בתוכה.

ערכי הרוח של מפלגת פועלי ארץ ישראל אין ראשיתם נעוצה כתאריך יסודה לפני עשרים שנה. ראשיתם הרבה לפני כן, בלב מבשרים בודדים על סף המאה; המשכם בורם הגובר של הציונות הסוציאליסטית לגווניה, בגולת מזרח אירופה המסוערת בימים גרושי מלחמות ותקוות; וריקועם על סדן המציאות בארץ על ידי מפלגות הפועלים „היריבות“, „אחדות העבודה“ והפועל הצעיר. מפלגת פועלי ארץ ישראל באה לאסוף הגורנה את הקמה המלאה ולהניח יסוד רב-אנפין לאחדות המעמד ולשחרורנו המדיני מקץ ימים לא-רבים. הערכים שנוצרו בתוך תהליך התהוותה של המפלגה בשלושה הדורות האחרונים היו להובות בנינו הלאומי והחברתי. אולי קשה כיום לחדש את מלוא טעם ראשונותם, אך אם נשקף על כבדת הדרך שנשללה בשממה שכוחת עם ומוקפת אויבים, הלא נבין מה נאמנה היתה השליחות ומה רבו יעודיה, שנתגשמו ברובם: החיאת לשוננו העתיקה ותרבותה; השיבה לחיים של יגיעי-כפיים; ההגשמה האישית; בנין משק פועלים עצמי על אדני השיתוף, החופש והשוויון; הדרך מן המעמד לעם העובד; הירות המחשבה, חופש הבטרי ואחדות המעשה; ההגנה העצמית; הדרך לאחדות העבודה, תחושת הקרקע הבורחת תחת רגלינו וקצב הזמן העומד לרשותנו הניבו את כוחה היוצר והלוחם של המפלגה. כוח זה עמד לה להחזיק באמת-הבנין ולהדוף את כל המתנכר

כצידוק המוסרי למרדה, התכחשה מיד אחרי פרישתה, כ"תנועה לאחדות העבודה", למקור מחצבתה והמירה את מטרתה העיקרית והמוכר-רזת בסיסמת כיבוש השלטון בהסתדרות. לא נתעכב על המניע לחילוף אורינטציה זה, בין אם נבע מצרכי ההגנה על הערכים החברתיים שחרתה על דגלה ובין אם קפץ עליה במפתיע. עקב צירוף הנסיבות הפוליטיות בתנועת הפועלים: "השומר הצעיר" ושני פלגי "פועלי-ציון", זה מהכרת שליחותו המיוחדת ואלה מהכרת קיצם הקרוב, פתחו אז באופנסיה לניצול ההזדמנות "ההיסטורית" של הפילוג, לאור הסיכויים המפתים אם יעשו כל הפלגים יד אחת לשם השגת הרוב וכיבוש השלטון. הסיסמה שליוותה את יסוד מפ"ם, שמפלגה זו אינה באה אלא להגשים את האיחוד המלא בקרב פועלי ארץ-ישראל כבר ראינו מה עלתה לה בסופה — ראייה מוכיחה שסיסמה זו רק באה לחפות בזמנו על רצונם המשותף של מיסדי מפ"ם להגיע לשליטון ותו לא. תנועה השואפת בכל מאדה לקולקטיביזציה רעיונית, האומרת לבנות את חיינו על בסיס עליונות אואנגארדית ודוגלת ב"דימוקרטיה" של דיקטטורה פרוליטרית, אינה יכולה בשום אופן לרכוש את אמונם של רוב פועלי ארץ-ישראל ביכולתה האורגנית להגשים את בדק בית חיינו: הן דרכה ותכניתה מוציאות מראש אפשרותם של אותם השינויים והתיקונים בציבור ריותנו שתנועת הפועלים כה נכספת להם אם לא להחליף שלטון בשלטון ומנגנון במנגנון. יעודנו כה גדול ודרכנו כה סבוכה, ומי תמים ויאמין ביכולתו של מחנה אחד דוקא לעלות על רעהו בטיב המלאכה ולהשאר נקי מכל אותן תורפעות השלילה האורבות באורח טבעי, לכל שלטון על אחת כמה וכמה שאלה החותרים עדיין לשלטון אמרו לנו בגלוי שלא ביצור ערכי הדימוקרטיה והחופש בעם לנגד עיניהם.

ד

כי זאת לדעת: לא יפון סוציאליזם בדרך הדימוקראטיה הפוליטית בלבד, אפילו ימשלו פועלים במדינה. עם כל ערכה המקדם אין הדימוקראטיה הפוליטית אלא מסגרת סכימטית בחיי החברה. חופש הביטוי, שיוון הזכויות הפורמאלי ואף קדושת חיי אנוש עדיין אינם ממצים את עולמו ותוכן חייו של האדם. הדימוקראטיה הפוליטית, בלעדי הדימוקראטיה הסוציאלית, פגומה היא, כידוע, ולעתים קרובות היא נראית אף כלעג לרש, עם כל הישגיה החברתיים. חיי צדק ושיוון כלכלי, חינוך האדם לעבודה ופיתוח רגש

אישיים" בחיים הצבוריים, ואולם גורמים מסוג זה פעלו בחיינו במשך כל השנים ואף על פי כן לא חיבלו בשלימותנו. סיעה ב' היתה, במידה גיר, כרת, מפירותיו של ערעור משטר החיים הדימוקרטי במפלגה ובהסתדרות העובדים. איחוד אחדות-העבודה והפועל הצעיר, עם כל ברכתה, סילק, מעל בימת חיינו הצבוריים ציגורות מח"שבה והשפעה שהפרו את ההלכה והמעשה בתנור עת הפועלים, אשר עם כל צלליהם, איננו את קשרי החברות והשיתוף בין הציבור הרחב, בכל אחת מהמפלגות, לבין שליחיו במוסדות עליונים וגורו על התלות ההדדית ביניהם. כך חייב בזמנו המשחק הדימוקרטי, כי שאלות-יסוד ואף פחור תות מהן, תובאנה לבירור מוקדם במקומות ולהכרעה פומבית במוסדות המחוקקים המשותפים. אכן ראוי לזכור כי מערכותיהן של שתי המפלגות התחוללו בעיקר על רקע החיים הפנימיים בציבור הפועלים. ואולם בבוא האיחוד השתורה דממה עמוקה. פסקה הערות הציבוריות. עלתה הרגשת בטחון מופרזת והגיעו הדברים עד כדי כך שפשטה ההרגשה כי הדימוקרטיה בחיינו אינה בעצם לשמה, לשם חינוך האדם והידור זכויותיו, ואינה אלא אמצעי מקובל למשחק מפלגות. תחת מחשבת הציבור הרחב, המאבק הרעיוני הגלוי וההכרעה הדימוקרטית נשתרש הבירור הפנימי וההכרעה האדמיניסטרטיבית. ממילא נתכוון שדה ההכרעה החפשית ונתדלדלה הרגשת השיוון בהשפעה על עיצוב דרכי העבודה המשותפת. פרישת סיעה ב' ממפלגת-ההתאחדות היתה, במידה ניכרת, פרי קוצר-ידה של הדימוקרטיה בחיינו ופרי חולשת רוח בחיי המפלגה. הטיפול בבעיה זו, כשאך התחילה לתת אותותיה המדאיגים, נשא אופי פורמאלי ולא חתר לשרשה. משפרצה מחוג המנהיגות לרחבי הציבוריות, כבר נחרץ כנראה גורלה לכף חובה. אילו שמרנו על עקרון האחריות הקולקטיבית בחיינו וה"דימוקרטיה" שנפל בצמרת תחילה, היה מוצא לבירור גלוי בפני חברי המפלגה בכל מקום ומקום, הלא אפשר שהיינו עוברים על פני הסכנה בשלום אם משום "אימת הציבור" ואם משום הערבות המוסרית שהיתה ניתנת לכל בירור וסיכום צבורי, בהשמיטו בסיסם או במעטו ערכם של השכונות טכסיסיים, סיעתיים ואישיים.

ג

להערכת עצמנו אין כל חשיבות לדבר, אם סיעה ב', שהכריזה על שמירת אופיה החלוצי של תנועתנו וביצור יסודותיה הדימוקרטיים

צבור הפועלים באמצעות ההסתדרות החקלאית; העובדה שהדברים המובאים לבימת הכלל ממערך כות החיים של המתיישבים מובאים רק לאחר ליטוש וסינון בתוך הזרמים מבחינת צרכיהם המיוחדים. — כל אלה סתמו את הגולל על המעין הצלול ממנו שאב ציבור הפועלים בראשית דרכו מלוא חפניו.

אותן הסיבות שהשמיטו מידי ההתישבות העובדת את היזמה לעיצוב דמות החיים הצבוריים הכלליים גרמו גם למוסדות הקואופרטיביים המרכזיים לשיווק והשברה להתרחק כברת-דרך הגונה מעקרונות הקואופרציה השיתופית.

הדבר המייחד את הקואופרציה השיתופית מיתר מיבני הארגון הציבורי היא ההנחה שהר נחה ביסודה על העלאת ערך היחיד, הפעלת השפעתו בחיים הכלכליים וחינוך לאחריות ועז מידה ברשות עצמו. לשם הגנתם ופיתוחם של ערכים אלה הוא נקרא על ידי החברה החדשה להתאגד על יסודות חופש דעה, זכות הכרעה וערבות הדדית. מבחינה זו נשאלת קודם-כל השאלה, האם בצדק נושאים מוסדות השיווק וההשברה בחברת העובדים את שם הקואופרציה השיתופית, בעוד שהיצרן או הצרכן כיחיד אין לו כל מעמד חוקי בהם והרי הם בנויים על אר-גונים מקומיים, ולו גם התאגדויות שיתופיות. והלא אות הזמן הוא, כי משעה שציווי הקואופרציה השיתופית מתחילים להכביד על המנגנון המנהל, בגדול הצבור ובהתרחב הפעולה, נוטים להמיר את חברות „האדם” בחברות של „אגודה רשומה”. אין תרים אחר דרכי עבודה אחרים, שיהיו מותאמים לנסיבות חדשות, אלא בורחים מהמגע הישיר עם הפרט, שהוא אמנם צורב לעתים אך הוא מביא בכנפיו גם משב רוחם של החיים המתהווים. לכאורה, הרי החברות באגודות המקומיות היא אישית, וממילא מייצגות הללו את חבריהן באגודה המרכזית, כאילו כל אחד מהם הוא חבר לה באורה אישי. כך נמצאה דרך לשמור על הנאמנות לכללי הקואופרציה ולשחרר את מנגנון האגודה המרכזית מהעומס הכרוך בחברות האישיות של אלפים והמגע הישיר אתם. ואולם אין תחליף ואין תמורה לאדם בקומ" בינאציות ארגוניות, ותהיינה המשוכללות ביותר. היו ימים וידענו לנטוע חלוציות ופשטות בחיינו, גם ידענו לנהל את עבודתו הקואופרטיבית ברוח הדימוקראטיה האמיתית אפילו כשהחוקה לא הייתה לכך. עם שנינו הממדים לא זו בלבד שלא בקשנו דרכים להעמקת ערכי השיתוף בתוכנו, ובמוסדותיה המרכזיים של הקואופרציה, מבחינה

האחריות וכושר המעש שלו, תרבות חיים שרשית ועצמאית, כל אלה לא יצמחו אלא מחברת עובדים חפשית ועולה מתאי יסוד של מטה, בנויים היטב, לשם ייצור וצריכה, על יסודות שיתופיים. רק בזאת מקבלת הדימוקראטיה הפורליטית את תיקונה, התיקון הסוציאליסטי. משטר המפלגות, עליו נשענת הדימוקרטית הפוליטית, בלעדי הגאולה החברתית, הוא בלבד ודאי שאינו גורם מייצב בחיי החברה ובשעות קשות בחיי העם והמדינה הוא נגלה אף כמשענת קנה רצון, ובתנאינו אנו, תנאי קיבוץ גלויות וריב מפלגות משולהב, על אחת כמה וכמה.

בדרך הקואופרציה השיתופית ראינו תמיד יסוד בליימוט לבנין חיינו החדשים. לאור שאיפה זו הבה נתבונן, האם מהלך ההתפתחות בחברת העובדים שלנו מקרב את המטרה או מרחיקה. ספינתנו הנישאת על הגלים, כלום שולטת ידנו בכיוונה?

ההתישבות העובדת, על כל זרמיה, היא בלי ספק חלוצת הקואופרציה השיתופית בארץ ועז מודיהתוך של חיינו החדשים. עם שהתיצבה במרכז המפעל הלאומי יצרה ערכי חברה נעלים, קראה דרור לרוח היצירה באדם, העמידה חפשי ועמוס אחריות כאחת, הנחילה מכוח הכלל לבל יחיד שבו, נטעה בו אמונה במעשי ידיו ויצרה את הזהות בין ההלכה והמעשה. דרך חיים זו היא נחלת רבבות. והנה איים אלה של דימוקראטיה אמיתית וחיים עשירייתוכן, השפעתם בעיצוב דמות חיינו של ציבור הפועלים כולו ירדה פלאים. ההסתדרות החקלאית, שבאמצעותה קיימה ההתישבות העובדת את שליחותה החלוצית בקרב ציבור הפועלים, נתרוקנה מתכנה, במשימת ההתישבות הגדולה נושאות כיום הסוכנות היהודית וממשלת ישראל בתנופה ובלהט. הן סילקו שיגרת שנים ונטלו את היזמה לידיהן. ארבעת הזרמים בהתישבות הפכו להסתדרויות ארציות מבלי שאחת מהן תראה עתידה תלוי במצב זה או אחר בהסתדרות החקלאית. ההסתדרות החקלאית פסקה להיות בית-הקיבול וצינור-השפעה למחשבת ההתישבות, מאחר שנותקה על ידי הזרמים ממגע ישיר עם חבריה, והפכה לבית תיאום טכני בענינים משותפים ומוסכמים, כגון עניני קרקעות והלוואות, ושאר דברים מוסכמים מראש. היא נהדפה למעמד של ארגון פדרטיבי חפשי של החקלאים במדינה לצורך הגנת עניניהם המקצועיים והסוציאליים המשותפים. תהליך זה על חסימת זרמי ההשפעה החפשית והישירה של ציבורי החברים בישובים החקלאיים על כלל

ה

תהליך ההתרוקנות מערכים חברתיים בקור אופרציה השיתופית לא פעל בתחומי המשק הסיטוני לשיווק והשברה בלבד, כי גם השם את שדה הקואופרציה האשראית העובדת. פירוקה של קופת מלווה הקואופרטיבית של העובדים בתל-אביב ומיזוגה עם בנק הפועלים, ואף האופן שבו הוכרע הדבר, זורעים אור על התפתחות ארוכה, שעתה הבשילו פירותיה, ושמים קץ לאשליה המתקוה על תנועה קואופרטיבית עצי מאית בשדה האשראי. אין כוונת הדברים לומר, כי היה בצער הזה משום מלאכותיות. להיפך, הוא היה ביטוי נאמן למציאות הקיימת. מה שהיה לפניו היה ברור, זה שנים, מלאכותי. אולם מה לסיכום זה לשתי עשרות שנות עבודה בשליחות הקואופרציה השיתופית, ולדיבורים הרמים שנשי מעו בשאלה זו במוסדות ההסתדרות? בצאתנו לעבוד בשדה הקואופרציה האשראית יצאנו להגי שמת רעיון גדול ולא לבגין בתי עסק בלבד. אם אנו באים ואומרים, שאכן לא מילאנו שליחותנו התנועתית-ציבורית, אבל תחת זאת עשינו עסקים טובים, שכולם לטובת הפועל, הרי דבר זה מסמל את המשבר הרעיוני בחברת העובדים. המושג של "טובת הפועל", הבא להצדיק כביכול את הכשלון הקואופרטיבי הרבה מובנים לו ולא כאן המקום לנתחו. אך חברת העובדים אינה פטורה מתשובה לשאלה המזדקרת מכאן: האמנם גזירה היתה זה שכך התגלגלו הדברים, או שמא התי חפפות היסודות הדימוקרטיים של חיינו אינו גורם מבוטל אף בעיצובה של אותה המציאות שאנו מכנים אותה "אובייקטיבית", ושאינו אנו יודעים מפלט מפני הכרעתה.

והרי אותו אילן גדול, כבד גזע וצמרת, שנישא על שכם המוני חברים, אשר בתוקף התי לטתם ובעזרת ציבור הפועלים התלכדו, חיסלו את שוק העבודה פרוץ ההתחרות במקצועם ויצרו את המפעל הקואופרטיבי הכביר בתחבורה, הוא עמוד-התור לקואופרציה השירותית כולה. כאן חגג הרעיון הקואופרטיבי את נצחונו בהישגים משקיים ממשיים, בתתו לעובדים את השי היקר של חיי יצירה ועצמאות חלף העמל הרב שנפל בחלקם. אכן המונופולין שניתן לקואופרטיבים בשדה עבודתם, מצבו המיוחד של הישוב העברי תחת שלטון המנדט שתייב, מטעמים לאומיים, דאגה לעורקי תחבורה תקינים ובטוחים בכל עת, סייעו לא מעט לביצור מעמדם הכלכלי של הקור אופרטיבים הללו. ואמנם עמד ציבור הנהגים במאורגן במבחן האחריות בכל שעת חירום, כשם

ציבורית ומשפטית כאחת, אלא אמרנו להשתחרר מהם במהירות האפשרית. התפתחות זו לא מצאה כמעט מעצורים בדרכה וזה מטעם פשוט: למוסדות המרכזיים של הקואופרציה חסר הנושא החברתי הרוואה בה את דרך חייה. אמנם מקום נכבד נשמר להתישבות העובדת במוסדות הקואופרציה המרכזיים, ואילו גלתה זו רצון חזק, ודאי היה ניתן לה למנוע סטיות ותעיות. אך בתנאי ה"אבי טארקיה" של כל ישוב מכאן, והזיקה לתנועה ארצית הקובעת את דרכי ההתנהגות בזירה הכללית, אין תימה כי השאלות החברתיות של הקואופרציה לא נשתלבו שילוב טבעי בענייני הישוב הנפרד ולא נודעה להם אותה החשיבות שנודעה לבעיות אחרות בהתישבות. ישובי העובדים ראו מעתה את מוסדות הקואופרציה המרכזיים רק כראות מכשיר לחיזוק עמדתם הכלכלית. לשם כך בלבד די היה במספר נציגים להתישבות במוסדות המנהלים. ההתישבות הערבדת לא תרמה מנסיון חייה ומחשבתה לפתרון בעיות הקואופרציה הפועלית, אף על פי שקרואה היא ראשונה להתייצב בחזית החברתית ולהיות למגן לה. התרחקותה משדה-הפעולה זה גרמה שמסדרינו של מוסדות הקואופרציה המרכזיים ייעלם הדיון בשאלות חברתיות, ועידותיהם השני תיות הקצרות לבשו אופי עסקי ותעמלני כלפי חוץ. יותר ויותר. חדלה גם השפעתן הממשית של המועצות, המתכנסות לעתים רחוקות ואף זה מטעמים פורמליים בעיקר. ודוק: "קשר השתיקה" לגבי הירידה החברתית משותף הוא לכל חלקי ההתישבות, למפא"י ולמפ"ם כאחת, היושבים כבוד בכל המוסדות האלה ומחשים, וזה בשעה שבזירה הפוליטית מרעישים דברי מפ"ם עולמות על כל תג של ניסוח פוליטי בן-יומו.

כוחו של ציבור היצרנים והצרכנים בעיר ובמושבה בלבד לא הספיק למנוע פריצת קווי ההגנה במערכות המשק השיתופי הסיטוני, מבי חנינה חברתית. ממדי העליה הגדולה, על שאונה והמונה, הקלו על הסחת הדעת משאלה "לא מעשית" כמו השאלה החברתית. אך ההתפתחות הנמזתית הגדולה פרי מאמץ טכני גדול שאין לזלזל בערכו החיוני, אסור שתבוא לרשת מקומם של הישגים איכותיים בקואופרציה השיתופית: הצרכנית והיצרנית. תנועה קואופרטיבית עמיתית, אמונה על עקרונות השיתופיות הטהורה, הדולה כוחה מהכרת יעודה החברתי, לא תצמח מתוך גישה טיטונאית או אדמיניסטרטיבית פשוטנית למכלול הבעיות החברתיות המורכבות אשר לפניה.

מבחינה משקית נתנה חתירתנו זו ליצירה משקית עצמאית פירות העולים על כל מה שציפינו מראש אף הציבה את ההסתדרות ברום המעלה במשקה של הארץ בבנין, בחרושת, בפנינסים וכו'. אילו רק לכך חתרנו, היה מקום לומר: דיינו, צרכי הארץ הנבנית וצרכי העם העולה מתחייבים כוח כלכלי מרוכז בעל עצמה, תנופה ויכולת, ברשות כלל העובדים, ואולם הגיעה השעה לשאול: האם לא הגיע המשק הזה לממדים כאלה שהוא עשוי לנוע מכוח עצמו, מדרך על ידי כוחו הכלכלי בלבד, כשחברת העובדים משמשת לו מזונה בלבד, אך מזונה שנפסלה והתרוקנה מתכנה הממשי, מחוסרת אונים להשפיע על כיוונו? משק הפועלים הקבלני והחרשתי הבנוי על היסוד האדמיניסטרטיבי, האין הוא מכריע הכרעת המשיקל, את המשק הקואופרטיבי (להוציא את ההתיישובות) במידה כזו, שבתוך קצב הבנין הסוער, מגמות הריכוז הגוברות בחיינו, ומציאות של עליה בעלת רמה חברתית ירודה, דומה לעתים שהוא עשוי לשים קץ לכל הסקטור הקואופרטיבי בחברת העובדים.

לאור ההתפתחות בשתי הצורות של משק הפועלים, הקואופרטיבי והאדמיניסטרטיבי כשר הראשון מתרחק ממקור מחצבתו ומתקרב ללא הפרעה לצורת האחרון ושניהם פועלים מתוך שיתוק גובר של הפיקות הדימוקראטי, נתבעת חברת העובדים לבירור רחב וממצה ולתשובה על בעיות, שהעיקריות מביניהן הן:

(א) היש לשמור על איזון מסוים בין שתי צורות הארגון במשקה של חברת העובדים או שחופש הפעולה הקיים הוא שצריך להכריע בין שתיהן ולפסוק על המקום שכל אחת מהן תתפוס במשק הארץ ובחברת העובדים?

(ב) היש לחברת העובדים ענין למנוע טש-טוש דמותו של המשק הקואופרטיבי הקיימים ולעכב את תהליך חיסולו הגמור, ובאילו דרכים?

(ג) כיצד תקוים מרות אמת של חברת העובדים על משקה האדמיניסטרטיבי הגדול, לשם הדרכתו הכללית ולשם מניעת ריכוז עצמה יתירה בידי המינהל?

לא קל בנסיבות החברתיות והמדיניות כיום, בתוך הפילוג הפוליטי והפיצול הגושי והמקצועי, לפתוח בבירור השאלות הללו, נמשלנו לחבורה שירדה לספינה כדי להגיע למטרה מסוימת

שעמדו בכך גם חוגים אחרים כתנועת העבודה, ואף נתמכים פחות וחלשים יותר מבחינה כלכלית. אך אם מצד זה ומצד ההישג הקואופרטיבי בתחבורה, היו התוצאות משובחות, הרי מבחינה זיקתו החברתית השלימה של משק התחבורה לתנועת הפועלים ולהסתדרות, נחלנו אכזבה מרה. תולדות היחסים בין חברת העובדים והקואופרטיבים לתחבורה היו פרשת מאבק קשה ורצוף על מרותה וזכותה של חברת העובדים לומר את דברה ולפסוק הלכה: ממאבק זה, החל בבעית חיסול העבודה השכירה ושיעור המניה וכלה ב"ריפורמה" שהוגשמה זה לא כבר בידי הקואופרטיבים, יצאה ההסתדרות וידיה על ראשה. ההישגים המשקיים שציבור הפועלים כולו היה שותף להם מכמה צדדים, נוצל באופן החפשי ביותר בידי חוג אחד של מעונינים ונחנים ישרים, ללא מעצור והבחנה. כך הזינו מבשרנו, כי הישגים משקיים וחברתיים בקואופרציה השיתוקית, הם בלבד אין בהם כדי להבטיח עדיין את הניקה הממשית לחברה וקבלת מרותה. התמורות בחיינו המדיניים, הלכת ההסתדרותי העגום והעובדה שענף זה גוגע נגיעה חיונית לחיי כל אזרח, אפשר ויגרמו בסופו של דבר, שענף התחבורה יפול מרשת הארגון הקואופרטיבי בחברת העובדים. יתכן כי נסיון העבר יצוה על מידת פיקוח, שלא תניח לקואופרטיבים אותם עצמאות ומרחב התמרון שהורגלו בו בעבר. דבר זה עשוי בלי ספק להפחית הרבה מיתרונות הארגון השיתופי, שמצדדיו מצביעים עליהם, בבירורים המתנהלים על עתיד התחבורה בארץ, ולא להשר איר, למעשה, מרחק רב בינו לבין כל ארגון אדמיניסטרטיבי צבורי-ממשלתי שהוא.

עמדנו במיוחד על ענף התחבורה והקואופרציה השירותית אשר הגיע למעמד כלכלי איתן, משום שהבחינה למידת זיקתו הממשית לכלל ומידת רצונו לקבל מרותו היא שלימה וממצה יותר מבאותו חלק של הקואופרציה היצרנית והשירותית, בעיר ובמושבה, המקיף מאות עובדים אך עדיין לא הגיע לגיבוש חברתי ומשקי. בכל השדה הרחב הזה, הנורע כשלונות ונצחונות משיקיים, נמשכת המערכה ולא הגיעה השעה להסיק מסקנות.

לעומת הסקטור הקואופרטיבי בחוברת העובדים, לשלוחותיו השונות, מזדקר במלוא קומתו הסקטור המשקי האדמיניסטרטיבי בהסתדרות שעלה מלבטי הפועל העברי בחפשו אחרי יום העבודה ובחפצו כי עז לכבוש לו עמדות משקיות עצמאיות בבנין החיים החדשים בארץ. אכן,

הצבורי מבקשים הללו קודם כל לשמור על ענייניהם המיוחדים.

אורח-פעולה זה, המתבטא בזיקה למסגרות אחרות וזלת הסניף ובקיום קשרי שיגרה בלבד עם סניפים-לא-סניפים, לא חינוך חברים חדשים במפלגה, לא הכשיר אותם לחיים צבוריים ערים, לא פיתח כוחם ונטל מחברים ותיקים את הרצון להמשיך בפעולה מפלגתית. התפוררות עמדתו של הסניף וירידת ערכה של הדימוקראטיה הממשית, המוליכה בהדרגה מהסניף לשיתוף והשפעה בקנה-מידה אזורי וארצי, העלתה את געגוע ההתרפסות והתנופה בחיינו. עוד גגושים בציבורנו הותיק והצעיר כוחות רוח ונפש שביכלתם להפריך את כל התיאורים הקודרים, אלא שבמסטר הקיים נבצר מהמפלגה לגול את האבן מעל פי הברא. הדימוקראטיה היתה לנו ענין לתעמולה וזיכוח עם מפלגות אנטי-דימורקראטיות, אך פסקה להיות ערך של ממש, וכבר יכול אין בינינו לבין מפלגות אלו אלא הכרתנו הרעיונית בלבד. פיק ברכים ומורד-לב אחזו את רוב ציבורנו. סילוקה של תופעה חמורה זו הוא חנאי קודם להבראה פנימית, ודאי יש צורך בחיי קונים טכניים ואדמיניסטרטיביים נמרצים. אך תמימות היא לחשוב כי באלה בלבד, או על ידי חוקה מפורטת, באין ציבור ער, המעורר בעצם עמידתו יחס כבוד-מצד אלה שהחוקה הופקדה בידיהם לשמירה, נחסל את המשבר הפנימי.

ציבורנו הותיק שוקט על שמריו ומסתייג מכל מה שעלול לעזע את מעמדו; בודדים שנשארו בצדי הדרך ובלבם אשיהתמיד זוכים בלעג ומנוד-ראש; הנוער, שחירף נפשו במלחמה, נסתגר בקליפה של ציניות, משהציץ בהוי חיינו הצבוריים, הציץ ונפגע. אמנם חוקי ההזדקנות פועלים בחיי הציבור כבחי הפרט. אך אין גיל תנועתנו מצדיק גילויים אלו; אין זאת כי אי התחדשותו של זרם הדם מקדימה לתת אותותיה.

הדור אשר נשא על כתפיו את מפעל הבנין והביאו עד הלום אין לקחת את לבו באימרת-כנף או בסיסמה נאה; וגם דורות הצעירים והחדשים מקרוב באו לא יתחנכו ולא ייקלטו ולא יעלו לדרגת ביטוי ואחריות אלא לאורו של מופת הגשמה ודימוקראטיה פעילה. תיקונה וחיי דושה של חברת העובדים, קליטתה של העליה ואחדותו של המעמד הן שלוש מטרותינו, ולאורן תבוא התחדשותנו. הגיעה השעה לתמורות נוקר-בות. הימצא בנו הכוח? התהיה רוח אחרת, מטהרת מסביב?

ובדרך נסתגר כל אחד מן הנוסעים בתאו ולא הקפיד לבדוק בדרך שמא נתחלף לה לספינה כיוונה, ונמצא שמתקרבים כולם לא אותה מטר-רה שהציבו לעצמם תחילה.

ז

קליטת העליה במכורה, תלישותם ונחשלותם של מחנות העולים והקרע הטראגי בין שני פלגי תנועת העבודה, שיעודם וגורלם אחת, מחייבים את מפלגת פועלי ארץ-ישראל לשידוד מערכות בארגון וחינוך. מצבתה של המפלגה מבחינות אלו אינו עומד בשום יחס רציני לתפ-קידים הכבדים המוטלים עליה. אין למפלגת הרבבות סניפים הראויים לשמם, הפועלים דרך שיטה על בסיס קולקטיבי, וביטויים היומיומי בחיי המפלגה כמוהו כאפס. אין לתלות את הקולר בחברים מן השורה. דרך הריכוז המופרז מלמעלה, ריכוז הנמשך זה שנים, גרם להתפוררות הסניפים ולאבדן ערכם הממשי בחיינו. מחוץ לעניני המ-קום, שהסניף רואה לעתים היתר וחובה לעצמו לעסוק בהם ואף זה בדרך ציבורית פגומה, לפי המוסת שניתן לו מגבוה, אין הוא תופס כל מקום בקביעת דרכה של המפלגה, אם מבחינת הסמכות ואם מבחינת שיתופו בבירור המוקדם. הורגלנו למדוד את מידת שיתופם של הסניפים בחיי המפלגה על-ידי מספר ביקורי המרצים הנשלחים מטעם המרכז... היו ימים ששליחי המר-כו היו באים לסניפים לרוות את צמאון החברים ב"אינפורמציה" מחדר הבישול הפוליטי; ועתה הגיעה שעתם של כינוסי-בזק לשאלות אקטואליות חשובות, שלא קדם להם בירור במקומות, כשי-העמדה העקרונית כבר נקבעה מראש למעלה, ואין הכינוס בא אלא לשם חיזוק והסברה, ממילא ידי המחכנסים כפותות הן לגוף השאלה והן מצד זמן הדיבור העומד לרשותם. בשביל הצד והיחיד הזה אנו יוצאים ידי חובת הדימוקרא-טיה בתוכנו. לפיכך איבדה המפלגה את המגע הישיר והמבורך עם ה"חבר" וככל שזיקתו אליה רפתה, כן הלכה המפלגה הלוך והשען על מסגרות חברתיות אחרות בחיינו. מכיון שיצאה מחוג השפעתם הישירה והאישית של חבריה, אין לה מגע עמם, בעיקרו של דבר, אלא דרך המיסגנת של מיסגרות ארגוניות וגושי אינטרסים מגובשים מעט או הרבה, שעם כל קירבתם הר-חנית למפלגה בכל זאת נועדו לשם סיפוק צר-כים עצמיים שלהם, וטבעי הדבר שבמקום שנחתכים דברים שיש להם גגיעה למעמדם